

INTERJÚ

„Ezek az élmények csak akkor jönnek létre, ha már volt hasonló vagy megközelítőleg hasonló élményed, és az a belső élmény dolgozik benned, hogy létrehozza a külső élményt. Persze akkor előbújik belőlünk a kisördög: és amikor még nem volt semmilyen élményünk? Akkor hogy volt? Akkor még művészek voltunk. Picasso mondja, hogy minden gyerek művésznek születik. A nagy feladat annyi, hogy megőrizzük bennük a művészt, amíg felneveljük.”

Az utolsó interjú Angi István zeneesztétával.

ma
mű

A patikamérleg diszkrét bája

Angi István (1933–2020) zeneesztéta Ozsdolán született. Gyermekkorától kezdve szerette és aktívan művelte a zenét. A Kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán kezdte meg felsőfokú tanulmányait, majd felvételt nyert a kolozsvári Konzervatóriumba. Zeneakadémiai éveit meghatározó élményei közé tartozik a Kodály-tanítvány Nagy István vezette énekkari és karvezetői gyakorlat, valamint a hegedűjáték.

Doktori tanulmányait eredetileg Lipcsében szeretne volna folytatni, de a kommunista rezsim „csak” a moszkvai továbbtanulást engedélyezte számára. A Lomonoszov egyetemen a korabeli orosz és európai filozófia egyik kimagasló személyisége, a neves kantianus gondolkodó, Valentin Asmus vette szárnyai alá. Mivel mestere kiváló zongorista is volt, jóvoltából olyan korabeli zenészóriásokat ismerhetett meg, mint a hegedűművész David Ojsztrah, a csellista Msztjiszlav Rosztropovics és a zongoraművész Szvjatoszlav Richter, akikkel Asmus gyakran kamarazeneelt otthonában. Doktori tanulmányait követően visszatért alma matere, a kolozsvári Konzervatórium katedrájához. Zeneesztétikai kurzusain megannyi zenész- és zene-tanár-generáció, továbbá filozófus, filológus és teológus diák nevelkedett. Előadásait gyakran látogatták más intézmények hallgatói, ahogyan maga is rendszeresen adott elő különböző kolozsvári egyetemeken.

Írásaival tanulmánykötetek hosszú sorát gazdagította, önálló munkái pedig önmagukban is jelentős corpust tesznek ki: *Zene és esztétika. Esszék és tanulmányok* (Bukarest, 1975); *Az esztétikum zeneisége. Esszék a viszonyalkotás varázsáról* (Kolozsvár, 2001); *A zenei szépség modelljei. Zenetudományi írások* (Kolozsvár, 2003); *Értéktől jelentésig* (Kolozsvár, 2004); *Zeneesztétikai előadások I–II.* (Kolozsvár, 2003, 2005); *Fotografii la minut din atelierele compozitorilor clujeni (Pillanatképek kolozsvári zeneszerzők műhelyéből)* (Kolozsvár, 2008); *A harmónia marad* (Nagyvárad, 2013); *Cornel Țăranu. Mărturisiri mozaicate, studii și eseuri (Țăranu, Cornel. Mozaikszerű vallomások, tanulmányok és esszék)* (Kolozsvár, 2014); *Divertimente. Eseuri (Divertimentók. Esszék)* (Kolozsvár, 2018); *A megérintett szép továbbgondolásai* (Kolozsvár, 2018).

Beszélgetésünk felvezetőjében elmesélem, hogy egyetemistaként igencsak megfogott a zeneesztétikában a tárgy

interdiszciplináris jellege. Új szemszögből láttatta a hosszú évek alatt elsajátított zenei profiltudományokat, így a zeneelméletet, az ellenponttant, a formatant, az összhangzattant. Bevonta a más tudományterületekről (például történelem, szociológia, pedagógia, pszichológia) hozott ismereteket, és véleményformálásra bátorított. Mindezt a művészetfilozófiai gondolkodásmód fogta össze. Ami addig részleteiben élt, egységgé vált saját dinamizmusában, a szép és a művészi, a valóság és az eszményi viszonyállapotában. A kétkötetes kurzus,¹ amiben megtalálható a professzor úr zeneesztétikai rendszere, éppoly szisztematikus, amennyire varázslatos. Az olvasó tudományos-filozófiai elmélkedések sorát találja a zenéről, művészetről, és a művészi szép fogalmával, az esztétikai erőter mibenlétével, esztétikai értékekkel ismerkedik meg. Hogyan alakult ki ez a rendszer?

Most fejeztem be egy tanulmányt, *Esszé a hangvarázsról* címmel. Ebbe bele akartam foglalni azt is, miként lettem esztéta. Mert az nem olyan egyszerű dolog. És valószínű, hogy ha nem így lett volna, akkor egész zeneesztétikám sem így alakul. Például a tanítványaim mind a rendszert keresik benne. Egy rendszerről annyit kell tudni, hogy ha bármit mozdítasz rajta, akkor szétesik. És fordítva. Ha nem esik szét, akkor nem rendszer. De mit tudsz beletenni, hogy rendszer maradjon? Természetesen a konkrét anyagokat. Nagyon megszerettem Kantot, sőt neki köszönhetem azt is, hogy egy kicsit a filozófiába is belemehettem, persze, akik belesegítettek, azoknak is. Kant után a neokantianusok közül Nikolaus Hartmann volt, aki felhívta a figyelmem, hogy a gondolkodásmód kétféle: lehet rendszerben és problémafelvető módon gondolkodni. Tehát egy rendszer csak akkor érdekes, ha tükröződik benne, hogy problémafelvetésekből jött létre. Sőt, fel is vethet újabb problémákat. Aki ezt megérti, annak nagyon jó, aki nem, annak kevésbé. Ehhez persze az is szükséges, hogy olyan ügyetlennek kell lennie, mint nekem, aki agronómusként kezdtem az életemet, aztán folytattam mint karvezető. Megtanultam a filozófiát, és végre hazajöhöttem Moszkvából esztétikát előadni. Tehát nem kell meglepődni, ha ebben a rendszerben megjelenik az agronómia illatából, a moszkvai életből vagy az Asmustól tanult filozófiából ez-az – ezek nélkül a rendszer nem jött volna létre. Az is előfordult, hogy valamely kedves diákom az

egyik könyvem bemutatóján azt mondta: „Ezt a könyvet csak úgy lehet megérteni, ha elolvastuk a professzor úr esztétikáját.” Egy másik pedig azt mondta: „Ez az esztétika anélkül nem érthető, hogy megismerjük azokat az elemzéseket, amiket a professzor úr végzett.” Tehát a vita fennáll, hogy mi volt először, a tyúk vagy a tojás. Minden hiúság és rábeszélés nélkül azt mondom, valóban érdemes ezt a könyvet elolvasni, de azokat az elemzéseket, amiket bemutattam más könyveimben, tudomásul kell venni, és neki kell fogni elemezni.

Azt javasolom, most ezt a kurzust vegyék elő, de ha arra kerül a sor, hogy egy zeneművet meg kell hallgatni, akkor inkább hallgassák meg, az a legfontosabb. Őszintén bevallom, hogy a modern zene esetében, pláne premier előtt, ha véleményt kell mondanom róla, két feltétellel fogadom el a kihívást. Egy: partitúrát kérek, kettő: lemezt kérek. Először a lemezt szoktam megkapni, és akkor meghallgatom. Rögtön utána az első impresszióimat felveszem, és visszahallgatom az elemzés végén. Akkor mindig kiderül, hogy azok a gondolatmenetek, amiket hosszasan kifejték, milyen utat jártak be az első benyomásokhoz képest. Ha könnyebb műről van szó, rögtön el tudom mondani mindenkinek az első impressziót, ami, gondolom, hasznukra válik. Ha az első impresszióm arra indít, hogy utánanézzek még dolgoknak, akkor mindenképp újra és újra kell gondolni. Tehát a kettő, a problémafelvető gondolkodás és a rendszerben való gondolkodás, találkozik. Ha Angi Pista bácsira gondolsz, akkor a rendszert és a mormogásait is keresned kell.

A zeneesztétika kurzus mindkét kötete egy-egy elemzői modellen alapszik. Az első, amelyet egy vízszintes vonallal lehet megjeleníteni, az esztétikai erőter kialakulását vizsgálja az esztétikai értékeket sorjázó groteszk-transzcendens tengely mentén, a második, amit egy koncentrikus körrel érzékeltet a szerző, a művészi alkotás rétegeit elemzi, kiemelve összefüggő kapcsolataikat.

Ami az esztétikai értékeket, kategóriákat illeti, feltehetően a kérdést: kategória kell ahhoz, hogy gyönyörködjem a művészetben, a szépben? Nem kell kategória hozzá. De a rendszerben ezek csak ott vannak. Például, ha azt vesszük, a milói Vénusz szép? Persze, hogy szép. Nagyon szép, példásan szép. Manet impresszionista festménye egy kislányról szép? Gyönyörű szép. És akkor ugyanaz a szép egy dárdát hajtó hős? Mert az is szép. Ha meghallgatsz egy Beethoven-szimfóniát, egészen más, mint a *Für Elise*, amit szintén Beethoven írt. Akkor hogy állunk a szépséggel? Ezért kell a kategóriákat alkalmazni. Mert kiderül, hogy a szép általános kijelentés az esztétikai élményről.

A szép lehet tragikus, komikus, lehet fenséges, alantas, ezeket mutattam be, amikor megcsináltam a rendszert.

Hegel rendkívüli módon, geometrikusan dolgozott, térben látott mindent. Soha egy képletet nem írt le. Szemben Kanttal, aki imádta a matematikát. Hegel, amikor megírta az esztétikáját, mindent a legpontosabban matematikailag beleszerkesztett ebbe a geometriai képbe. Valahogy bennem megmaradt az a mágikus viszony a vélt valóság és az igazi valóság között. Addig hiszem a vélt valóságot, amíg valós valósággá válik. Valakinek lebénult a lába, az orvos nem tudott segíteni, de amikor sokadjára mondta el: megmozdul a lábam – megmozdult.

Tehát a szép nem egyéb, mint valamilyen formája annak a viszonyoknak, amit mi érzékileg az eszményről és a valóságról mondunk. Vagyis: ilyen a valóság, de ilyennek szeretném. A kettő között van valahol, amit éreznünk kell. Ezt úgy fogalmaztam meg, hogy felírtam, hogy eszmény, alatta a valóság. Egy tört formájában gondoltam el. A szépet kihúztam egészen a vonal szélére, jobbra, és alatta, balra, a valóságot. És ott volt a tengely, amit úgy tekintettem, mint amit valamilyen módon rögzíteni kell, bár a rögzítést egyáltalán nem szeretem. Erről eszembe jutott egykori kedves, jó barátom, Vermessy Péter egyik indikációja az akkoriban elkészült darabján: „Senzarigore, ma con Grigore”. Ez azt jelentette, hogy Pop Grigore² vezényelje el, mert ő a legszabadabban kezeli a ritmust. Valahol én is ezt szeretem, ezért kedvelem a modern zene elemzését is. Felvittem a tengelyre az említett szépségformákat, ezek a kategóriák. És akkor mérlegre raktam az egészet; egy patikamérleget képzelj el. Kányádi fogalmazta meg elbűvölően a mérleg gyermeki kapcsolatát: „van egy kis szék, háromlábú, három lába három bábú, egyik billeg, másik ballag, harmadik meg billeg-ballag”.

Tehát olyan mérleget akartam elképzelni, amelyik hol jobbra, hol balra billeg, de nagyon érzékenyen. Mikor alantas? Mikor fenséges? Ez attól függ, mennyire mozdul el a központtól, mert a központ az a tulajdonképpeni igazi szép, amitől elvándorlunk, és amihez mindig visszatérünk. Egy zarándokhely. Ha ezt megértjük, akkor ettől kezdve könnyebb elsajátítani a rendszer többi gondolatát is, például a kategóriaközi állapotot. Mikor azt mondom, olyan szép a *Für Elise*, olyan szép ez a Schumann-dal, olyan nagyon szép az *Este a székelyeknél*, akkor melyik ebből a szép? Mindegyik szép, csak másképpen. Az árnyalatokat bele kell vinni: bájos, kecses, törékeny stb. Ez mind benne lehet, amikor a szépséget keressük. Ha előkerül egy beethoveni szépség, akkor rögtön Michelangelóra gondolsz vagy Ady-versekre, mert ezek olyan árnyalatok, amelyeket érdemes megkeresni. De még így sem volt tel-

² Zeneakadémiai oktató, az ütős hangszerek tanszékének egykori vezetője.

Fotó:
Horváth László

jes a rendszer, ugyanis előjött a kérdés: miért érdekes az ilyen szép? Úgy történt, hogy például engem kirúgtak a könyvtárból, mert fütyültem egy dalt. Nem tudtam abbahagyni. Odajött a könyvtáros, és azt mondta: „Uram, ne fütyüljön, mert mindenki magát nézi.” És ekkor elkezdtem énekelni. És kitessékeltek. Igaz, hogy az agronómián történt, nem a Konzervatórium könyvtárában, de megtörtént. Ez a fülbemászó dallam. Vagy miért van, hogy háromszor-négyszer is elsétálsz egy festmény előtt? Nem tudsz továbbmenni, vissza kell menned.

Hogyan érhető meg az a csoda, amivel a művészet rabul ejti szemlélőjét?

Ez az a pillanat, amikor előjön az érzelem kérdése. Tehát bármilyen szépség, esztétikum megjelenik, az érzelemhez kötött. A tudományban is így van, de nem ennyire, és nem pontosan így. Ott voltam, amikor két tudós egy-egy matematikai levezetést vitt végig. Elkészítik, nézik. „Ez szebb – mondja az egyik.” Ott volt benne az esztétikai ítélet. És azt választották. Tegyük fel, hogy kaptál ajándékba egy gyönyörű Rolls-Royce-ot. Rajta van a csekken, csak ki kell váltani. Megnézed, minden a legnagyobb rendben, de mégsem jó, mert piros, és nem a kisfiad kedvenc színe, azaz kék. Tehát még egy használati tárgyban is benne van az esztétikai igény.

Ezért az érzelmeket is bele kellett vinni a rendszerbe. Elsősorban minden érzelemtől ki kellett deríteni, hogy két állapotban jelenik meg, ha esztétikai. Az egyik a közvetlen, a másik az elraktározott érzelem. Egyik fontosabb a másiknál. Az egyiknek azt mondtam, emóció, a másiknak, affektivitás. Utóbbival egy kis huncutságot is elkövettem. Ugyanis Asmus – Isten nyugtassa, csodálatos vezetője volt a gondolataimnak – azt kérdezte, mi az affek-

tivitás? Úgy kilenc nyelven adta elő az esztétikát, ehhez még hozzávehetjük a klasszikus nyelveket is, mert amikor egyszer „tetten értem”, éppen szanszkritul írt. Akkor elmondtam neki, mit jelent az affektivitás magyarul, németül, mire ő: oroszul ilyen nincs, értsd meg, hogy nincs. Mire én: akkor legyen: „affektivnosz”, mire ő kacagott. Ez is mutatja azt a könnyedséget, amit megpróbáltam ellesni tőle. Ekkor ő: legyen az oroszoknak egy ilyen szavuk is. Ő svéd származású volt, de ukrán felmenői is voltak. És így is szerepelt a doktori értekezésem címlapján: *Muzika i affektivnosz. Zene és affektivitás.*

Mi a különbség a két érzelem, az emóció és az affektivitás között?

Amikor valamit élvezel, tetszik neked, akkor emotív állapotban vagy. Emlékszel a 101 kiskutyára a Disney-változatban? Pongo este begyűjti a kutyusokat, hogy lefektesse őket, de az egyik hiányzik. Kétségbeesve keresi, hol lehet, végül a televízió előtt találja meg, nézi az esti mesét, izgatottan csóválja a farkincáját. Hányszor megtörténik, hogy olvasunk valamit, amit nem tudunk letenni. Ez az a pillanat, amikor az emóció ott van, és uralkodik rajtad.

Elmesélem neked, amikor egy múzeumlátogatás során „ingáztam” két Leonardo-festmény között. Egyik a *Madonna Benois*, másik a *Madonna Litta* volt. Mindkettőn egy fiatal, úgy tizenöt éves reneszánsz kismama látható, aki kezében tart egy kisdedit: Jézust. Az egyiket játszanak. Ebben gyönyörködtem, nem tudtam megszabadulni tőle. A kismama egy kis virágszirmot tart a kezében, és Jézuska megmarkolja. Miért? Mert a haptikus élmény a kisgyermeknek még nincs meg. Neki természetes, hogy felnyúl a holdért a babakocsiból, mint ahogy a csörgőjével játszik. Ezt a pillanatot ragadja meg a kismama, és nagyon élvezi, ahogy a baba próbálja megfogni a szirmot. A szíromnak a törekenységét, hamvasságát összeveti egy erőteljes, markoló mozdulattal. Mint amikor a kis elefánt belép a porcelánboltba. Ilyen játék ez. Felmerül benned a gondolat, hogy jó, jó, de ha elesik a kölyök? Nem esik el. Miért? Mert a kismama gyermekké válik ebben az emócióban, de Jézuskának a kis, rózsaszín fenekét biztonságosan tartja a bal kezében, nem fog leesni. Ez mind benne van egy ilyen élményben.

A másik festmény elküldött. Már bosszantott, mert azt is akartam nézni. Hát, igaz, hogy éppen étkezett a kis Jézus. Emiatt a tekintetére összpontosítottam, ami szúrós volt. Egy nyers intés: tűnj el innen. Vagy, ahogy József Attila mondaná: „Kedves három királyok, jóéjszakát kívánok!” És ekkor kapcsolunk át az affektivitásba. Ezek az élmények csak akkor jönnek létre, ha már volt hasonló vagy megközelítőleg hasonló élményed, és az a belső élmény dolgozik benned, hogy létrehozza a külső élményt. Persze akkor előbújik belőlünk a kisördög: és amikor még nem

volt semmilyen élményünk? Akkor hogy volt? Akkor még művészek voltunk. Picasso mondja, hogy minden gyerek művésznek születik. A nagy feladat annyi, hogy megőrizzük bennük a művészt, amíg felnéveljük.

Ha már a gyerek fantáziájánál tartunk, elmesélem, hogyan értelmez egy gyerek egy tengelyrendszert, pontosabban a statikusságából bármikor kimozdítható rendszert. Kérdése: mi a legnagyobb szám a világon? Válaszom: a végtelen. Nem jó, mondta, az nem szám. Akkor legyen a végtelen mínusz egy, abban van szám. Nem jó. Kell, hogy legyen egy neve.

A néven nevezés a tulajdonképpeni befejezése az élménynek. És itt van a rendszernek a második lépése, amikor mindezek a kapcsolatok, vagyis a főkategóriák, a mellékkategóriák, a kísérő érzelmek között, együtt hatnak. A rendszerben a valóság a bal oldalon mindig megpiszkálja a jobb oldali eszményt. Az eszmény kezd tollázkodni, a valóság meg állandóan kullog utána, és így haladunk, a valóság-eszmény útján. Ez mindenhol így megy.

Mikor kész volt a rendszer, akkor döbbsentem rá, még hány más vonatkozása van. Például az eszmény és valóság ezerféleképpen fogalmazható meg, úgy, ahogy a kisgyerek kérte a nevet. Ha azt mondom: a valóság külső, akkor az eszmény belső. A valóság egyedi, az eszmény egyetemes. Ezek a párok csak úgy jöttek egymás után. És akkor jött el a forma. A forma lehet eszmény? Igen: a műfajhoz viszonyítva. Mert a műfaj létrehozza a formát. Még feladatként vár rám a műfaj és a forma tengelye is, amit ki kellene dolgozni. Mert manapság még kevesen haladnak a műfajelmélet útján. Zenében különösen nincs műfajelmélet.

Nemrégiben jelent meg A megérintett szép továbbgondolásai című kötete, amelyben arra találunk példát, hogyan kell egy történeti síkon mozgó elemzést végigvezetni, és hogyan kell egy paradigmátikus „pillanatát” elemezni egy adott művészeti alkotásnak.

Ezt a könyvet tekintheted félrelépésnek is. Mert a művek benne elsősorban nem zenei művek, hanem képzőművészeti alkotások, de persze van bőséges hivatkozás zenére, táncra és egyebekre. Például az Ingres: *A forrás* című festményelemzésben azt akartam kifejtetni, hogy egy nőnek a szépsége, ha szépség van benne, akkor egy szépsége van. Azt akartam bizonyítani, hogy egy zeneesztéta is hozzászólhat ahhoz, hogyan is állunk egy ilyen faragott metaforával, vagy mit akar mondani egy táncmozdulat. Maja Pliszeckájával volt szerencsém megismerkedni, csodálatos asszony volt. Egy alkalommal egy moszkvai múzeum alagsorában találkoztam vele. Úgy állt, hogy azt hittem, ő az egyik szobor, csak fel volt öltözve, nem mint az antik szobrok mellé. Megkérdeztem tőle, ha itt vagyunk,

a múzeumban, ott vannak, fent a gyönyörű, eredeti Van Gogh-képek, a szimbolisták, az expresszionisták, akkor miért kell ezekkel a másolatokkal foglalkozni, mert valóban, ott a legtöbb másolat volt, például a Laokoón-csoport. Azt válaszolta: „engem az érdekel, hogy ezek a mozgások, amiket rajtuk felfedezek, élnek vagy nem élnek. Mert most készítem az egyik *Spartacus*-balett koreográfiáját, és ezekre a mozgásokra van szükségem.” Tehát valahogy így kell elképzelni, hogy a mozgást kikeresem a szobrászattól, és akkor táncolok a szoborélmény alapján. Ez is egyfajta belekapaszkodás abba a ritmusba, ami meghatározza a művet. Ha ezekre gondolok, akkor valóban, a szépséget meg kell érinteni. Kell? Kell a macskát. De olyan a szépség, hogy megérinted. Ki van írva a múzeumban, hogy az alkotásokhoz nem szabad hozzáérni. Arra gondoltam, hogy ha egy pillanatra megcsap a műtárgy szele, az elég. És ha egy pillanatnyi élményt kaptál, akkor véged van, ez olyan, mint a szerelem az első pillanatra. Azért is mondtam, hogy az első benyomásokat mindig leírom, mert nagy szükség van rájuk.

Előadásaiban mindig fontos szerepet kap egy-egy humoros megjegyzés, rövidebb-hosszabb vicces történet. Az is lehet, hogy ez a „recept” a közvetlen tanár-diák kapcsolathoz vagy talán magához az élet szépen megéléséhez?

Ez a sok munka családom támogatásával valósulhatott meg, szeretnek engem, eltűrik a sok munkám, másképp nem megy. Kering egy legenda: valaki eljutott Bajor Andor illemhelyére, ahol talált egy füzetet, amiben egy mondat volt száz oldalon leírva száz, különböző módon. Egy szeretett, idősebb esztétától, szociológustól, irodalmártól idézek, a nevét nem mondom meg, mert Csehy Gyulát mindenki ismeri. Miután kiadta híres, kétkötetes munkáját, a *Klio és Kalliópét*, azt írta egyszer az *Ütünkben* (az a szilveszteri száma volt az *Utunknak*): „tengernyi tudása felszínén úszkál”. Ezért néha a tudás felszínéről kicsit bele kell menni a lényegbe, mert anélkül nem érdemes rendszerről beszélni. Magam is ellenőrzöm ezt a rendszert. Akkor is, amikor felvettem a kérdést, hogy melyik volt előbb, a magyarázatok vagy maga a rendszer. Melyik volt előbb, a „piszkálódások” vagy a megismerés lehetősége?

Több száz, talán több ezer tanítványa volt és van Erdély- és világszerte, akikhez mindig nyílt szívvel fordult. Úgy tudta lírai vagy drámai mélységekbe röptetni a diáksereget, hogy azok észre sem vették, majd visszavarázsolta őket a prózai hétköznapiakba, de mindig rajtuk „felejtve” a szépség letörölhetetlen csillámporát. Tanárként mit próbált átadni diákjainak? Illetve milyen jellegű visszajelzésnek örült?

Kedves barátom mondta egy alkalommal: „Pista bácsitól tanultam, hogy vizsgára a diák mindig tízzel³ jön be. Mindent tud. És akkor megszólal. És aztán megkapja a jegyet.” A mostani online korszakban rendszerint egy referátumot kell írnia a diáknak. Kiszabom a terjedelmet: három és fél oldalt szoktam mondani, maximum négyet. Miért? Mert ha többet írsz, az már nem a tied. Azt is megmondom, hogy csak olyan műről írjanak, amit szeretnek. Mert amikor majd bekerül a nagybetűsbe, akkor már nem kérdezik meg tőle, hogy mit szeret, akkor már elemezni kell. Az egyetemen még szeretetből csinálod. Ezeket a szerelem-elemzéseket várom. Ezután megkérem őket, mondják el, a mű melyik része tetszett – mert az a pillanat az ihleté, a befogadási ihleté. Így dolgozom velük, és jönnek az élményekkel. Nagy diadallal hozták egyszer Beethoven hegedűversenyét egy bakelitlemezen. Yehudi Menuhin játszott rajta, és Constantin Silvestri vezényelt. Mai napig patinás paradigma, csodálatos előadás. „Tanár úr! 403 hiba van benne!” Gratulálok, feleltem. „És, tetszett?” „Az elején nagyon tetszett, de aztán kezdtük számolni.” „Az elején jártatok jó helyen” – mondtam. Ezek a hibák mind zseniálisak. Éppen ebben van a varázsuk. Enescu, amikor megkérdezték tőle, hogy mit szól Gitlishez, a híres hegedűshöz, akkor jó tíz perig dicsérte, hogy mekkora zseni, csodálatosan játszik, tiszta hangon, de van egy baja, nem hibázik. És fordítva: óriási csalódást jelentett a híres tenor, Plácido Domingo, akiről kiderült, hogy a lemezeit mindig korrigáltatta. Tehát a diákjaimmal elég jól kijövök, állandóan kérik a könyveimet, de azok már elfogytak, nem tudok adni nekik. De vannak bánatos dolgok is. Az történt, hogy a Zeneakadémián nincs utódom. Egykori tanítványaim is mennek nyugdíjba, a többiek elementek jobbra és balra. Nincs, aki továbbvinné ezt az iskolát. Nem vigyáztam eléggé erre.

Ami a kolozsvári előadóművészek formálta közeget illeti, ön szerint van kolozsvári stílus?

Az idő telik, és nem megy ugyanabban a ritmusban. Kevesebbet járok el nyilvános eseményekre. De tudok róluk. Kolozsvár a mai napig egyike a zenei fővárosoknak. Olyan színekkel és csodákkal rendelkezik, amelyekkel nagyon kevés város. Lakatos Pista bácsi mondotta, hogy összesen két városban van kétnyelvű opera: Montréalban franciául és angolul, Kolozsváron románul és magyarul. Ez például nagy specifikum. Ahogy végignézem a fejlődésüket, kiegészítik egymást. A lényeg, hogy vannak híres nemzetközi színvonalú énekeseink, előadásaink. Ami

a hangszeres muzsikát illeti: a Filharmónia zenekarát nyugodtan sorolhatjuk a rangos zenekarok közé, nemzetközi szinten. Most nagyon sok a fiatal benne, ez jó is, ám kérdéseket vet fel, hogyan válnak be. Hozzátehetjük, a rutin sem segít. Mennyit tudunk mi ebből ma megtanítani? Redukálták az óraszámokat, középiskolában hetente már csak fél óra zenét tanítanak. Sajnos ez világjelenség, de nem változtat a tényeken. A zenei élethez hozzátartozik az oktatás is. Hogy mit hoz a jövő, azt a doktoranduszok témaválasztásán szoktam lemérni.

Felvetődik a dilemma: magyarul tanítunk-e vagy nem tanítunk itthon zenét. Sokan keresték fel, hogy önnél szeretnének doktorálni, ám csalódottan fogadták, hogy magyar nyelven nem lehet. Sajnos az egyetem már nagyon rég elzárkózott a kérés elől, és lassan hús eszendeje nem indít magyar nyelven sem alap-, sem magiszteri képzést.

Mivel a Zeneakadémián csak románul tanítunk, ezért jó néhányan más lehetőség után néztünk. Kezdetben a Magyar Zenetársaság égisze alatt, a Farkas utcai református plébánia hittantermében tartottunk előadásokat. Esztétikát tanítottam, Szenik Ilona folklórt, Benkő András zenetörténetet. Később hivatalosabb, szakmaibb keretet biztosítottunk. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen megnyíltak hitoktatói teológiák: református, katolikus, biztos mások is. Akkor megbeszéltük a rektorral, és létrehoztunk egy zene szekciót, és ezen a szakon már ott tartanak, hogy magiszteri képzésük is van. Akkor Nagyváradon egyetemet alapítottunk, azon is az elsők között a zene szakot. Mester Zsolt agysebész professzor szervezésében Almási István, Szenik Ilona, Szeghő Katalin és még sokan eljártunk oda, hosszú ideig ingáztunk. De a zenében az a különleges, hogy egyetemes nyelve van, és ez többnyelvűséget is feltételez.

Ahogy vélekedem, a legjobban akkor sikerült megfogalmaznom, amikor az érdemrendet⁴ átvehettem. Akkor a következő sorokat olvastam fel: „Világéletemben a zenei műveltség értékeit igyekeztem szolgálni, ápolni és védelmezni, első sorban a magyar és a román kultúráét, beleágyazva az egyetemes értékek tárházába. Két szállóigével foglalhatom össze célkitűzéseimet. Az első, a középkori rendi élet regulája, ora et labora. Imádkozzál és dolgozzál. [...] A második szállóigét Kodály ars poeticájából nyertem: »A zene mindenkié.« És velős magyarázatát is ismerjük a kérdésre, miszerint »lehet a zene nélkül élni?«. Kodály kérdéssel felel: »Lehet, de érdemes-e?«”

³ A legmagasabb értékelés a romániai oktatási rendszerben.

⁴ Magyar Érdemrend Lovagkeresztje (Kolozsvár, 2020. július 29.)